

ŁUKASZ POPLAWSKI

Akademia Rolnicza
Kraków

Bezrobocie na obszarach chronionych w województwie świętokrzyskim

Wstęp

Bezrobocie w Polsce jest najważniejszym problemem społeczno-gospodarczym. Ujawniło się ono w pełni w warunkach transformacji ustrojowej po 1989 roku. Zdaniem Siekierskiego „rynek pracy w szczególny sposób zaczął wpływać na proces transformacji gospodarczej, gdy podstawowym atrybutem przemian stała się efektywność ekonomiczna i racjonalne zatrudnienie”¹. W wyniku tego procesu zaczęto ograniczać poziom zatrudnienia, co spowodowało zwiększenie podaży pracy na rynku. Jednocześnie część przedsiębiorstw w warunkach powstającej gospodarki rynkowej upadła, a ich pracownicy zasilili grupę osób poszukujących pracy. Ponadto w okresie ostatnich 15 lat rynek pracy powiększył się o roczniki wyżu demograficznego. Wraz z tymi działaniami w poszczególnych regionach kraju wystąpiły różnice w skali bezrobocia, a w konsekwencji wiele rodzin znalazło się na skraju ubóstwa. Problem ten niestety obejmuje coraz więcej osób, zwłaszcza pozostających bez pracy i mających na utrzymaniu rodziny, jak również absolwentów. Dotyczy to obecnie nie tylko osób słabiej wykształconych, ale także ludzi młodych po studiach.

Ograniczenia działalności gospodarczej na terenach przyrodniczo cennych stwarzają specyficzny lokalny rynek pracy, dlatego celem niniejszej pracy jest przedstawienie skali bezrobocia na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego, które posiada najwięcej terenów objętych prawną ochroną w Polsce.

¹ J. Siekierski, *Rola specjalnych stref ekonomicznych w przewyżczeniu bezrobocia (na przykładzie SSE „Euro-Park” Mielec)* [w:] *Dylematy transformacji*, Wyd. Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, Tarnów 2001, s. 143—151.

1. Obszary chronione w Polsce i regionie świętokrzyskim

Za region przyjmuje się obszar odpowiadający obecnym województwom w Polsce, co odpowiada standardom obowiązującym w Unii Europejskiej, natomiast powiat, gmina i wieś to jednostki o charakterze lokalnym². Województwo świętokrzyskie obejmuje powierzchnię 11 672 km² (3,7% powierzchni kraju), co daje mu 15 miejsce w kraju (przed województwem opolskim). Przeciętna liczba ludności w województwie wynosi 2415 tys. osób (jest zbliżona do liczby mieszkańców województwa lubelskiego — 2244 tys.). Największym spośród powiatów ziemskich pod względem powierzchni (2248 km²) i liczby ludności (194 tys.) jest powiat kielecki, najmniejszy zaś powiat skarżyski pod względem powierzchni (343 km²) i powiat kazimierski pod względem ludności (39 tys.). Sytuacja demograficzna w poszczególnych powiatach jest zróżnicowana. W województwie świętokrzyskim 26% mieszkańców zalicza się do grupy ludności w wieku przedprodukcyjnym, 58% w wieku produkcyjnym oraz 16% w wieku poprodukcyjnym. Na grupę ludności w wieku produkcyjnym przypada przeciętnie w województwie 35% pracujących poza rolnictwem indywidualnym (bez podmiotów zatrudniających poniżej 5 osób), przy czym w Kielcach — 58% a w powiecie kazimierskim — 18%. Wskaźnik przedsiębiorczości (liczba zakładów osób fizycznych na 10 tys. mieszkańców) wynosi około 400, przy czym najwyższy notuje się w Kielcach oraz w powiecie skarżyskim, najniższy natomiast w powiecie kazimierskim. Z ogólnej powierzchni 11 672 hektarów ponad 62% użytkowanych jest rolniczo, a ponad 27% zajmują lasy. Najwięcej użytków rolnych przypada na powiat kazimierski — ponad 89% oraz sandomierski — 82%. Na dwa powiaty — sandomierski i opatowski przypada ponad 60% łącznej powierzchni sadów w województwie. W trzech powiatach — kieleckim, koneckim i buskim znajduje się blisko 50% łąk w województwie. Największy odsetek użytków rolnych stanowiących własność gospodarstw indywidualnych przypada na powiaty: sandomierski — 99% oraz kazimierski — 98%,

Zgodnie z ustawą z 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. nr 92, poz. 880 z 30 kwietnia 2004 roku, art. 6.1) formami ochrony przyrody są: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne oraz ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów. W drodze porozumienia z sąsiednimi państwami mogą być wyznaczane przygraniczne obszary cenne pod względem przyrodniczym w celu ich wspólnej ochrony (art. 6.2).

Przestrzenne formy ochrony przyrody i krajobrazu obejmują 33,1% powierzchni kraju, w tym parki krajobrazowe stanowią 8,2% (2 552 803,6 km²), tj. 25% obszarów chronionych³. Natomiast powierzchnia lasów ochronnych wynosi 3 534,1 tys. ha,

² J. Heller, 2000, *Metody regionalnego i lokalnego kształtowania obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1, s. 7—20

³ Rocznik statystyczny — ochrona środowiska 2002, s. 274.

co stanowi 39,7% powierzchni lasów. Ponadto w Polsce jest 33 781 pomników przyrody. Parki krajobrazowe wraz parkami narodowymi, rezerwatami przyrody i obszarami chronionego krajobrazu tworzą system obszarów chronionych, jako układ wzajemnie uzupełniających się form ochrony przyrody, a stopień rygoru prawnego zależy od konieczności ochrony. Podstawowym celem tworzenia systemu obszarów chronionych jest utrzymanie naturalnych procesów przyrodniczych, stabilności ekosystemów, a w szczególności zachowanie bioróżnorodności. Obszary chronione ze względu na swoją specyfikę podlegają specjalnym przepisom prawnym, które decydują w zależności od stopnia ochrony, o dopuszczalnej działalności człowieka. Na przestrzeni ostatnich lat następuje wzrost powierzchni obszarów chronionych w całości obszaru Polski od 3,5% w roku 1980 do 33,1% w 2003 roku⁴. W poszczególnych regionach kraju jest znaczne zróżnicowanie pod względem udziału i rodzaju obszarów chronionych w całości powierzchni danych województw (tab. 1). Najwięcej terenów przyrodniczo cennych objętych prawną ochroną znajduje się w województwie świętokrzyskim (62,0%) i małopolskim (58,1%), a najmniej w łódzkim (16,4%) oraz dolnośląskim (20,2%).

Na obszarze województwa świętokrzyskiego na dzień 1 stycznia 1999 roku według raportu „Stan środowiska w województwie świętokrzyskim” znajdowały się następujące formy ochrony przyrody:

- Świętokrzyski Park Narodowy,
- 9 parków krajobrazowych, w tym:
 1. Zespół Parków Krajobrazowych Ponidzia, w skład którego wchodzi:
 - Szaniecki Park Krajobrazowy,
 - Nadnidziański Park Krajobrazowy,
 - Kozubowski Park Krajobrazowy;
 2. Zespół Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich, w skład którego wchodzi:
 - Sieradowicki Park Krajobrazowy,
 - Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy,
 - Cisowsko-Orłowski Park Krajobrazowy,
 - Jeleniowski Park Krajobrazowy,
 - Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy,
 - Przedborski Park Krajobrazowy (część).
- 62 rezerwaty przyrody,
- 10 obszarów krajobrazu chronionego (w tym jednego część),
- 653 pomniki przyrody,
- 6 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych,
- 10 stanowisk dokumentacyjnych,
- 59 użytków ekologicznych (Stan...1999).

Wśród 72 gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego w 49 ponad 50% powierzchni jest objętych różnymi formami prawnej ochrony przyrody.

⁴ Rocznik statystyczny — ochrona środowiska 2004, s. 260.

Tabela 1
Obszary chronione w Polsce i poszczególnych województwach

Województwo	Powierzchnia ogółem		Obszar chroniony		Parki krajobrazowe		Lasy ochronne		Parki narodowe	Rezerwy przyrody	Użytki ekologiczne	Obszary chronionego krajoobrazu	Pomniki przyrody
	w ha	% pow. woj.	w tys. ha	% pow. geograf.	w tys. ha	% pow. lasów	w tys. ha	% pow. lasów					
Polska	10 336 011,8	33,1	2 552,8	8,16	3 534,1	39,7	314 527,1	147 708,1	46 810,0	7 276 839,8	33 781		
Dolnośląskie	401 966,3	20,2	208,6	10,46	377,8	66,9	11 915,7	9 799,8	1 289,1	179 244,9	413		
Kujawsko-pomorskie	558 873,2	31,1	209,2	11,64	179,3	44,1	18 245,1	16 909,7	7 042,1	334 380,0	675		
Lubelskie	570 035,1	22,7	238,7	9,51	123,5	22,2	13 606,4	2 583,9	2 542,5	414 857,6	1 489		
Lubuskie	523 317,0	37,4	76,9	5,50	143,2	38,3	68,2	7 323,8	946,4	184 414,4	1 547		
Łódzkie	297 982,5	16,4	97,9	5,38	204,3	47,6	38 081,0	2 784,4	1 189,9	669 348,2	1 627		
Małopolskie	878 555,6	58,1	169,3	11,18	209,7	26,8	38 476,1	17 262,6	2 200,9	853 230,9	1 646		
Mazowieckie	1 069 326,0	30,1	156,9	4,41	176,9	71,7		783,2	361,7	189 694,7	1 814		
Opolskie	255 067,5	27,1	63,0	6,70	412,2	63,3	46 637,1	9 677,3	5 251,7	521 395,6	1 862		
Podkarpackie	856 795,3	47,8	280,5	15,65	113,5	19,0	92 160,4	14 348,9	1 939,9	452 284,0	2 066		
Podlaskie	644 343,3	31,9	88,1	4,37	168,2	25,9	23 416,2	7 211,5	2 812,4	395 089,5	2 287		
Pomorskie	594 327,8	32,5	167,9	9,18	283,1	72,7		3 591,9	262,5	35 334,5	2 487		
Śląskie	269 972,6	21,9	229,3	18,65	153,9	48,9	7 626,4	24 30,1	382,6	579 062,9	2 674		
Świętokrzyskie	716 886,2	62,0	128,9	11,02	145,0	20,2	28 502,4	4 070,2	1 111 613,1	3 601			
Warmińsko-mazurskie	1 297 514,2	53,6	173,1	5,80	382,7	50,9	7 961,7	5 490,1	3 861,0	736 282,8	4 072		
Wielkopolskie	932 648,7	31,3	119,0	5,20	206,2	26,2	16 332,8	7 630,3	5 151,5	319 626,4	4 173		
Zachodniopomorskie	468 400,5	20,5											

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznik Statystyczny — ochrona środowiska 2002.

2. Bezrobocie w regionach i obszarach wiejskich

Skala bezrobocia w Polsce od kilkunastu lat jest wysoka, najwyższa wśród krajów członkowskich UE. Stopa bezrobocia w Polsce w latach 1995—2004 wzrosła z 13,1% do 19,1%, to jest o 6,0% na koniec 2004 roku. W Unii Europejskiej (25 krajów) stopa bezrobocia wynosi 9,0%, tak samo jak w strefie „Euro” (strefa „Euro” obejmuje 15 starych członków UE, z wyjątkiem Danii, Szwecji i Wielkiej Brytanii). Według danych Eurostatu największe bezrobocie jest w Polsce 18,7%, a najmniejsze w Luksemburgu — 4,3 i Irlandii — 4,4. Według Międzynarodowej Organizacji Pracy za bezrobotnego uznaje się osobę, która:

- ma co najmniej 15 lat,
- jest zdolna podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni,
- oraz poszukiwała aktywnie pracy przez ostatnie cztery tygodnie.

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w Polsce na koniec października 2004 roku wynosiła 2938,2 tys. osób (w tym 1563,8 tys. kobiet) i była niższa o 32,7 tys. osób (o 1,1%) niż przed miesiącem oraz mniejsza o 120,0 tys. (o 3,9%) od liczby bezrobotnych zarejestrowanych przed rokiem (w październiku 2003 roku w porównaniu z poprzednim miesiącem liczba bezrobotnych zmniejszyła się o 15,1 tys. osób, tj. o 0,5%). Z ogólnej liczby bezrobotnych 41,6% mieszkało na wsi. Bez prawa do zasiłku pozostawało 2532,5 tys. osób (tj. 86,2% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych), wobec 2564,9 tys. osób (86,3%) we wrześniu 2004 roku i 2617,2 tys. (85,6%) przed rokiem. Spośród tej grupy bezrobotnych 41,3% to mieszkańcy wsi⁵.

W Polsce obszary wiejskie obejmują 93% powierzchni kraju (na koniec 2003 roku), na których zamieszkuje 14,6 mln ludności, to jest 38,2% ogółu mieszkańców kraju. Wskaźnik zaludnienia wynosi 50 osób na km², a średnia w kraju 122. Największe zaludnienie jest w województwach małopolskim i śląskim, a najmniejsze w zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Największa liczba mieszkańców wsi zamieszkuje na południu i wokół większych ośrodków miejskich. Liczba mieszkańców wsi uzależniona jest od wielkości przyrostu naturalnego, salda migracji wewnętrznej między miastem a wsią oraz migracji zagranicznej, czy też od zmian w podziale administracyjnym kraju na wieś i miasto⁶. Stopę bezrobocia na dzień 31 października 2004 roku w poszczególnych regionach przedstawia rysunek 1.

Z danych GUS wynika, że bezrobocie na obszarach wiejskich oscyluje między 41% a 45% na przestrzeni okresu transformacji systemowej. Te dane są zaniżone, ponieważ rejestrują tylko bezrobocie jawne bez ukrytego. Rozpatrując razem bezrobocie w tych dwóch kategoriach wynosiłoby ono około 57%⁷. Wpływ na takie

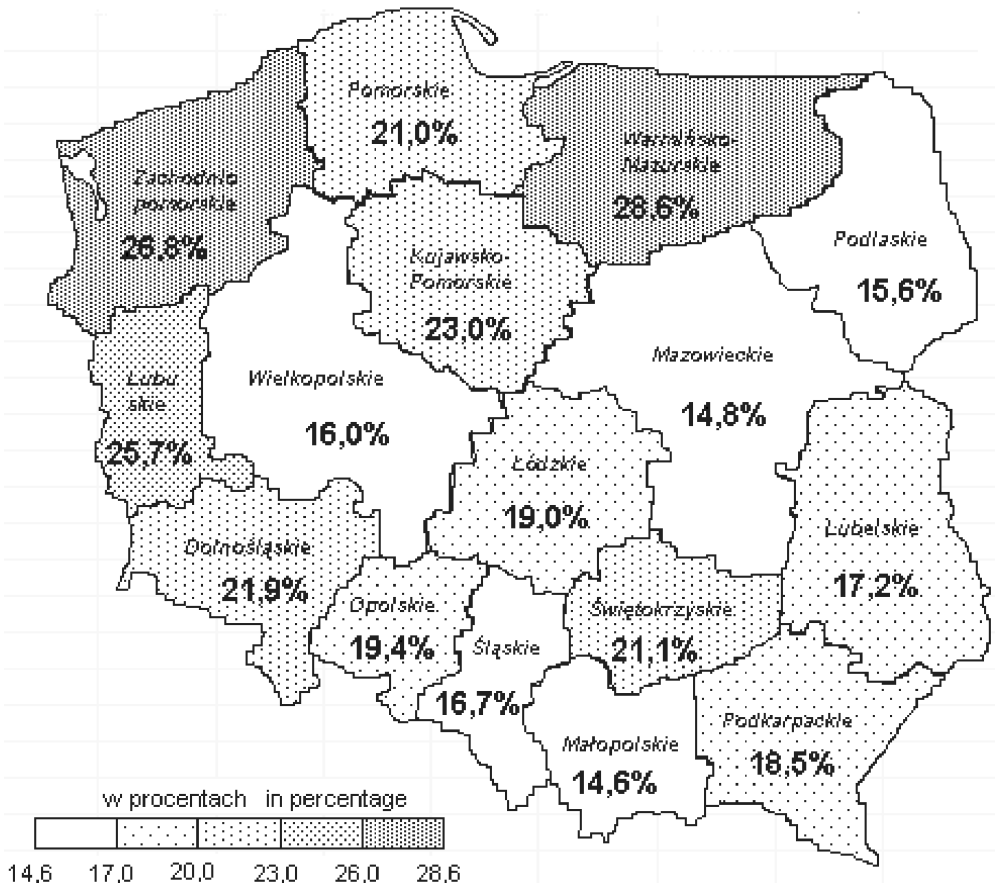
⁵ www.bezrobocie.net/stat

⁶ L. Pałasz, *Warunki społeczne i materialne życia ludności na wsi [w:] Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu*, pod red. L. Pałasa, Wyd. AR Szczecin, 2004, s. 39—48.

⁷ E. Szot, „Rzeczpospolita” z 20 czerwca 2001 roku.

Rysunek 1

Stopa bezrobocia w poszczególnych regionach Polski

Źródło: www.bezrobocie.net/stat

rozmiary bezrobocia ma rozdrobienie agrarne, brak środków finansowych na podjęcie działalności gospodarczej oraz brak możliwości zatrudnienia w miejscu zamieszkania. Ponadto w wielu przypadkach duża odległość od miejsca zamieszkania ośrodków stwarzających możliwość zatrudnienia. W historii gospodarczej Polski istnieje zjawisko bezrobocia agrarnego, czyli chłonność sektora pozarolniczego na siłę roboczą jest bardzo niska, natomiast jej przyrost wysoki, w związku z tym migracja netto jest zerowa, a zasoby siły roboczej na wsi utrzymują się na wysokim poziomie⁸. Ponadto szacuje się, że bezrobocie ukryte wynosi w polskim rolnictwie według różnych autorów od 1,0 do 1,9 mln osób. Osoby te zaliczane

⁸ A. Woś, *Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa*, Wyd. IERiGŻ w Warszawie, 2003, s. 16.

są do pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym (na działce rolnej), które zdaniem użytkownika gospodarstwa mogłyby zająć się inną pracą, całkowicie lub częściowo bez uszczerbku dla gospodarstwa rolnego. Skala tego bezrobocia maleje wraz ze wzrostem areału gospodarstwa⁹. W polskich warunkach osoby o wyższym wykształceniu są bardziej dynamiczne w poszukiwaniu pracy, a osoby o niższym, głównie oczekują pomocy ze strony państwa.

Szerzej na temat bezrobocia na wsi jest napisane w pracy Frenkla¹⁰.

Skala bezrobocia na terenach przyrodniczo cennych głównie odnosi się do obszarów wiejskich, na których położone są prawie wszystkie obszary chronione (wyjątki stanowią Szczeciński Park Krajobrazowy i Trójmiejski Park Krajobrazowy).

3. Zatrudnienie a bezrobocie na obszarach chronionych w regionie świętokrzyskim

Uwarunkowania rozwojowe obszarów chronionych wynikają zarówno z potencjału zasobów naturalnych tych terenów, jak i z obiektywnych uwarunkowań zewnętrznych kształtujących pozycję w całym regionie. Procesy rozwojowe powinny przebiegać w warunkach społecznej akceptacji dla programu rozwoju, a harmonijny rozwój jednostek gospodarczych na obszarze gminy jest wypadkową ukierunkowanych działań wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego i musi on wynikać z procesów współpracy¹¹. Procesy rozwojowe w przypadku obszarów chronionych są uwarunkowane dodatkowo przepisami prawnymi dopuszczającymi poszczególne formy działalności przy różnych formach ochrony przyrody. W pracy objęto badaniami parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu, a ze względu na całościową ochronę przyrody wykluczającą działalność gospodarczą, nie uwzględniono parków narodowych i rezerwatów przyrody.

Wśród wielu form ochrony przyrody zapisanych w ustawie istnieje wymóg sporządzania planu ochrony i jego realizacji. W planie ochrony muszą być między innymi zawarte i sprecyzowane cele ochrony i obszary działań ochronnych. Ustalenia tego planu są wiążące przy opracowywaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

Parki krajobrazowe w swojej istocie powinny dążyć do integracji i harmonizacji ochrony przyrody z potrzebami człowieka. Istotny jest zapis w ustawie o ochronie przyrody nadający parkom krajobrazowym status obszarów chronionych (ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe) w warunkach zrównoważonego rozwoju. Wartości te powinny być upowszechniane i po-

⁹ L. Pałasz, *Warunki społeczne...*

¹⁰ I. Frenkel, *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi*, Wyd. IRWiR w Warszawie, 2003.

¹¹ S. Urban, *Rola władz gminnych w rozwoju przedsiębiorczości lokalnej*, Zeszyty Naukowe AR Kraków nr 380, Kraków 2001.

pularyzowane poprzez działalność naukową, dydaktyczną, turystyczną i rekreacyjną. Na podstawie tej ustawy w parkach krajobrazowych gospodarka leśna, rolnicza oraz obiekty położone w obrębie parku i otuliny nie tylko mogą być wykorzystane pod względem gospodarczym, ale powinny być naturalnymi enklawami zrównoważonego i trwałego rozwoju. Ustawa dopuszcza wszelką działalność gospodarczą na terenie parku, poza wymienionymi w odstępstwach.

Obszar chronionego krajobrazu jako teren o wyjątkowo krajobrazowych typach ekosystemów powinien opierać się na takim zagospodarowaniu, które zachowywałoby równowagę przyrodniczą. Działalność gospodarcza na obszarach chronionego krajobrazu podlega również ograniczeniom, zakazom i nakazom.

Główne konflikty społeczne na obszarach chronionych dotyczą ograniczeń i zakazów prawnych tam obowiązujących, które są często sprzeczne z interesem gospodarczym miejscowej społeczności, a w szczególności działalności gospodarczej i użytkowania terenu, przez co wpływają również na skalę bezrobocia. Reguły gospodarowania są ściśle określone i odnoszą się do wszystkich sektorów gospodarki, a ograniczenia te mogą dotyczyć wszelkiej działalności przemysłowej, leśnej, budowlanej, turystycznej, górniczej, handlowej, komunikacyjnej i zależą od priorytetów ochrony. Na obszarach chronionych całkowicie zakazane jest górnictwo, przemysł ciężki i wszelka działalność gospodarcza uciążliwa dla środowiska, natomiast rolnictwo i gospodarka leśna są ograniczone unormowaniami prawnymi.

Zasady użytkowania obszarów chronionych i dopuszczalne formy użytkowania, w tym również działalności gospodarczej, określone w ustawie o ochronie przyrody sprowadzają się do ścisłego dostosowania form i intensywności działalności człowieka do naturalnych możliwości środowiska przyrodniczego. Ponadto istnieje konieczność respektowania dużych ograniczeń w działalności gospodarczej.

Każda działalność gospodarcza, mogąca wpływać znacząco szkodliwie na środowisko lub jest zaliczana do szczególnie szkodliwych podlega ocenie oddziaływania na środowisko poprzez sporządzanie takiego raportu oddziaływania na środowisko, co jest szczególnie istotne w przypadku obszarów chronionych. Przedsięwzięcia inwestycyjne wyjątkowo szkodliwe dla środowiska i zdrowia ludzi albo mogące znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowe kryteria związane z kwalifikowaniem przedsięwzięć do sporządzania raportu o oddziaływaniu na środowisko są opublikowane w rozporządzeniu Rady Ministrów z 24 września 2002 roku (Dz.U. nr 179/2002, poz. 1790).

W zakresie rozwoju przemysłu istnieją największe ograniczenia, które są na ogół zawarte w rozporządzeniu wojewody, a odnoszą się m.in. do eksploatacji surowców mineralnych, rodzaju działalności przemysłowej i zachowania parametrów ochrony środowiska¹². W zakresie turystyki i rekreacji występują obostrze-

¹² L. Klank, *Szanse i zagrożenia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach chronionych* [w:] *Rozwój przedsiębiorczości w warunkach integracji z UE*, pod red. M. Kłodzińskiego, IRWiR PAN, AR Szczecin, Warszawa 2000.

Tabela 2

Zatrudnienie w gminach o przewadze obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim

Nazwa gminy	Pracujący na 1000 ludności	Stopa zatrudnienia (pracujący do ogółu ludności w wieku produkcyjnym w (%))*	Pracujący w przemyśle (w % pracujących ogółem)	Pracujący w sektorze rolniczym (w % pracujących ogółem)	Pracujący w usługach rynkowych (w % pracujących ogółem)	Pracujący w usługach nierynkowych w % pracujących ogółem)	Liczba zarejestrowanych w REGON jednostek na 1000 mieszkańców	Udział obszarów chronionych (w %)
Baćkowice	37,8	6,7	19,3	4,57	10,7	65,5	49,4	63
Bałtów	41,2	7,3	X	4,88	15,9	79,3	47,7	100
Blizyn	36,2	6,1	20,1	3,19	16,0	60,7	57,3	99
Bodzechów	53,1	8,9	42,6	7,99	14,3	35,1	60,9	100
Bogoria	44,7	8,1	32,0	3,59	9,4	55,0	50,8	73
Brody	121,4	20,5	73,3	1,68	6,4	18,6	48,4	100
Daleszyce	56,0	9,3	35,2	3,59	10,9	50,3	66,9	100
Gnojno	54,5	9,7	3,8	X	17,9	78,2	45,8	99
Górno	44,6	7,4	18,8	1,06	27,1	53,1	56,7	73
Imielno	41,2	7,4	10,5	2,09	15,2	72,3	32,3	51
Kije	67,4	12,1	X	0,63	70,8	28,6	46,4	94
Kluczewsko	50,4	9,0	29,5	4,17	15,5	50,8	50,8	80
Krasocin	72,8	12,5	42,0	5,32	23,2	29,5	78,6	55
Łagów	41,2	7,4	16,9	9,66	12,8	60,7	52,8	83
Łączna	71,7	12,2	58,6	1,33	6,4	33,7	44,7	80
Łopuszno	64,7	11,2	31,7	6,20	14,5	47,7	58,5	92
Maslów	58,1	9,5	43,8	1,11	17,4	37,7	67,5	98
Michałów	42,9	7,8	0,5	19,34	11,3	68,9	43,9	100
Miedziana Góra	59,4	9,5	46,6	0,88	14,7	37,8	75,5	100
Mirzec	40,1	6,9	18,9	2,36	8,6	70,2	49,4	94
Mniów	36,2	6,2	9,9	2,69	21,0	66,5	46,8	100
Nagłowice	48,8	8,6	7,3	0,76	21,0	71,0	47,3	78
Nowy Korczyn	49,9	9,0	19,5	X	17,0	63,5	43,8	97
Oksa	52,1	9,1	26,5	8,08	10,8	54,6	49,3	100
Oleśnica	33,8	6,0	4,3	X	27,9	67,9	65,5	99
Opatowiec	56,4	9,7	26,4	14,90	14,9	43,8	36,3	96

cd. tabeli 2

Nazwa gminy	Pracujący na 1000 ludności	Stopa zatrudnienia (pracujący do ogółu ludności w wieku produkcyjnym w (%))*	Pracujący w przemyśle (w % pracujących ogółem)	Pracujący w sektorze rolniczym (w % pracujących ogółem)	Pracujący w usługach rynkowych (w % pracujących ogółem)	Pracujący w usługach nierynkowych w % pracujących ogółem)	Liczba zarejestrowanych w REGON jednostek na 1000 mieszkańców	Udział obszarów chronionych (w %)
Pacanów	53,8	9,6	11,8	3,47	19,0	65,7	37,5	91
Pawłów	51,1	9,0	18,8	1,04	13,6	66,5	44,6	87
Piekoszów	109,4	17,9	53,4	6,00	11,6	29,0	52,4	79
Pierzchnica	41,5	7,5	24,7	4,55	7,1	63,6	50,3	92
Radoszyce	52,3	8,8	28,0	2,09	14,0	55,9	64,4	100
Raków	45,1	8,2	17,9	2,24	15,3	64,6	63,5	96
Ruda Maleniecka	89,0	15,9	36,6	9,57	22,8	31,0	54,9	100
Sitkówka-Nowiny	344,2	53,5	62,1	0,17	22,2	15,6	85,4	62
Skarżysko Kościelne	57,2	9,7	23,5	3,54	15,4	57,6	43,2	82
Słupia (Jędrzej.)	47,2	8,4	18,2	1,36	15,5	65,0	47,4	78
Słupia Konecka	61,4	11,2	8,9	9,78	4,9	76,4	43,9	84
Smyków	78,3	13,5	49,8	2,46	18,6	29,1	72,8	53
Sobków	49,2	8,2	16,8	8,40	13,3	61,5	56,2	72
Solec-Zdrój	75,8	13,3	21,6	X	20,3	58,1	45,8	97
Stopnica	42,1	7,4	21,8	5,37	19,4	53,4	64,9	100
Strawczyn	38,1	6,4	11,1	5,42	22,2	61,2	54,5	99
Szydłów	85,0	15,1	44,1	1,42	23,3	31,1	30,9	86
Tuczępy	186,5	32,5	77,5	3,02	5,2	14,3	40,4	53
Waśniów	32,9	5,6	7,3	0,86	17,2	74,7	31,9	100
Wiślica	47,3	8,4	3,6	16,36	29,1	50,9	51,4	98
Wodzisław	67,6	12,0	25,0	10,88	21,2	42,9	49,4	68
Zagnańsk	69,1	11,4	42,1	4,20	14,2	39,5	66,8	100
Złota	40,7	7,0	6,4	0,99	27,6	65,0	39,3	91

* Według faktycznego miejsca pracy pracownika, bez pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych oraz podmiotach gospodarczych do 9 osób.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS 2003.

Tabela 3

Bezrobotni w gminach o przewadze obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim

Nazwa gminy	Bezrobotni zarejestrowani w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)	Udział bezrobotnych w liczbie ludności ogółem (w %)	Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem (w %)	Bezrobotni z prawem do zasiłku wśród ogółu zarejestrowanych (w %)	Udział absolwentów wśród bezrobotnych (w %)	Udział obszarów chronionych (w %)
Baćkowice	12,4	7,0	40,8	4,4	9,9	63
Bałtów	18,4	10,4	49,6	13,1	4,6	100
Bliżyn	29,0	17,3	53,1	13,2	2,1	99
Bodzechów	19,2	11,5	49,6	15,7	3,3	100
Bogoria	15,0	8,3	46,0	7,6	3,6	73
Brody	22,1	13,1	47,0	24,0	3,9	100
Daleszyce	19,5	11,8	47,8	11,0	4,5	100
Gnojno	10,4	5,8	45,9	6,8	6,4	99
Górno	19,2	11,5	47,0	18,7	3,6	73
Imielno	13,4	7,5	51,1	3,75	4,9	51
Kije	14,0	7,8	50,8	6,0	8,5	94
Kluczewsko	20,0	11,2	46,0	15,0	5,1	80
Krasocin	21,8	12,8	52,5	11,4	4,6	55
Łągów	15,4	8,6	45,0	16,4	5,0	83
Łączna	20,6	12,1	46,1	19,2	3,9	80
Łopuszno	21,2	12,3	48,6	16,1	3,4	92
Masłów	15,3	9,4	48,7	18,3	3,6	98
Michałów	13,5	7,4	47,0	4,9	4,6	100
Miedziana Góra	16,9	10,6	49,4	23,8	2,8	100
Mirzec	17,6	10,2	49,2	20,3	4,2	94
Mniów	28,6	16,8	47,5	12,5	3,6	100
Nagłowice	12,8	7,2	47,8	5,4	4,9	78
Nowy Korczyn	8,7	4,8	44,4	6,4	7,0	97
Oksa	11,7	6,7	54,8	6,3	7,4	100
Oleśnica	14,0	7,9	43,6	21,8	5,2	99
Opatowiec	9,1	5,3	41,5	7,2	6,7	96

cd. tabeli 3

Nazwa gminy	Bezrobotni zarejestrowani w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w %)	Udział bezrobotnych w liczbie ludności ogółem (w %)	Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem (w %)	Bezrobotni z prawem do zasiłku wśród ogółu zarejestrowanych (w %)	Udział absolwentów wśród bezrobotnych (w %)	Udział obszarów chronionych (w %)
Pacanów	9,1	5,1	43,4	5,9	5,9	91
Pawłów	18,4	10,5	43,7	23,6	3,6	87
Piekoszów	18,0	11,0	49,2	20,1	4,0	79
Pierzchnica	16,9	9,4	40,6	19,4	1,3	92
Radoszyce	28,0	16,6	46,5	16,3	3,4	100
Raków	20,4	11,3	48,1	11,9	3,3	96
Ruda Maleniecka	29,6	16,6	45,3	20,5	3,2	100
Sitkówka-Nowiny	15,0	9,6	51,1	27,5	3,5	62
Skarżysko Kościelne	24,4	14,4	46,4	2,3	0,6	82
Słupia (Jędrzej.)	9,9	5,6	54,0	6,1	7,7	78
Słupia Konecka	13,7	7,6	43,0	14,4	6,1	84
Smyków	31,5	18,3	47,4	21,2	2,6	53
Sobków	12,3	7,4	55,2	8,9	4,3	72
Solec-Zdrój	10,5	6,0	49,2	7,9	5,6	97
Stopnica	9,6	5,5	45,4	13,5	6,7	100
Strawczyn	17,6	10,5	48,7	19,4	3,4	99
Szydłów	10,5	5,9	46,8	4,7	11,9	86
Tuczępy	8,2	4,7	39,5	15,1	4,9	53
Waśniów	14,6	8,5	46,2	11,8	7,3	100
Wiślica	9,6	5,4	45,4	6,7	5,4	98
Wodzisław	11,5	6,4	51,5	5,4	6,4	68
Zagnańsk	16,8	10,2	50,2	18,7	2,8	100
Złota	8,6	5,0	49,8	7,2	8,0	91

U w a g a: dane w tabeli dotyczą osób, które nie są zatrudnione na podstawie stosunku pracy; uwzględniają osoby pracujące w indywidualnych gospodarstwach rolnych oraz podmiotach gospodarczych do 9 osób.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS 2003.

nia, wynikające z celów ochrony i życia społeczności lokalnej. Rozwój turystyki oparty jest na wszelkich jej formach, tj. pobytowej, krajoznawczej, kwalifikowanej, edukacji w zakresie ekologii.

Sama skala bezrobocia na obszarach chronionych jest trudna do oszacowania, ponieważ brak oddzielnych badań w tym zakresie. Bezrobocie na obszarach chronionych ze względu na dane jest rozpatrywane poprzez gminy, które mają w swojej powierzchni ponad 50% terenów objętych prawną ochroną. Takich jednostek samorządowych jest 49 wśród 72 gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego. Skalę bezrobocia i zatrudnienia przedstawiają tabele 2 i 3.

Wśród gmin o przewadze obszarów chronionych największy udział bezrobotnych jest w gminach Smyków, Bliżyn oraz Mniów, a najmniejszy w Tuczępach i Nowym Korczyniu. Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych wynosi najwięcej w Sobkowie (55,2%) oraz Oksie (54,8%). Najwięcej pracujących na 1000 mieszkańców jest w Sitkówce-Nowinach i Tuczępach, zwłaszcza zatrudnionych w przemyśle wśród wszystkich zatrudnionych (znajdują się tam duże zakłady przemysłowe). Odpowiednio najmniej jest zatrudnionych w Waśniowie i Oleśnicy. Najwięcej osób pracuje w sektorze rolniczym w Michałowie, gdzie znajduje się słynna stadnina koni.

Liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku jest zróżnicowana, ale najwięcej mieszkańców jest w gminach wokół Kielc oraz w rejonie Starachowic, natomiast bezrobocie wśród absolwentów jest w miarę równomierne (z wyjątkiem Szydłowa i Baćkowiec).

Podsumowanie

Transformacja ustrojowa w Polsce spowodowała zasadnicze przeobrażenia gospodarcze w kraju i jego regionach. Województwo świętokrzyskie, jedno z najmniejszych (mimo przeprowadzenia reformy administracyjnej), posiada największy udział obszarów chronionych w swojej powierzchni w kraju, a stopa bezrobocia jest zbliżona do średniej krajowej, przy czym udział terenów przyrodniczo cennych jest prawie dwukrotnie wyższy. W poszczególnych gminach o przewadze obszarów chronionych stopa bezrobocia jest zróżnicowana (najwyższa w gminach powiatu starachowickiego, a najmniejsza w kazimierskim). Bez badań szczegółowych w terenie nie ma możliwości przedstawienia jednoznacznych wniosków, czy bezrobocie jest wyższe w tych jednostkach, gdzie udział obszarów chronionych jest wyższy. Badania szczegółowe w terenie potwierdzają, że skala bezrobocia w danych gminach zależy od czynników lokalnych, np. umiejscowienia dużego zakładu (np. cementownia w Sitkówce-Nowinach) lub położenia w obrębie większego ośrodka (Kielce, Starachowice, Ostrowiec Świętokrzyski).

Szczegółowe badania w gminie Imielno (51% terenów chronionych w ogólnej powierzchni gminy) przeprowadzone przez autora w roku 2002 wskazują, że na terenie objętym ochroną przyrody stopa bezrobocia jest o 4,6% wyższa, a pod-

mioty gospodarcze są w większości położone poza obszarem chronionym (znajduje się tam 70% podmiotów).

Ze względu na korzystne oddziaływanie na środowisko istnieje konieczność wspierania rolnictwa ekologicznego i integrowanego, produkcji miodu i upraw specjalnych, przetwórstwa płodów rolnych i drewna, rozwoju rzemiosła i „małej” przedsiębiorczości. Małe i średnie przedsiębiorstwa, zwłaszcza w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego mają szansę rozwoju poprzez rosnący popyt na żywność wysokiej jakości, a w szczególności tzw. „zdrową”. Ponadto należy zwrócić uwagę, że te kierunki działalności gospodarczej wymagają w większości przypadków znacznych nakładów pracy, dzięki czemu istnieje szansa na zmniejszenie skali bezrobocia na obszarach chronionych.

Na zakończenie należy zwrócić uwagę, że istnieje konieczność przeprowadzenia szczegółowych badań na temat bezrobocia na obszarach chronionych, aby wprowadzić właściwe rozwiązania instytucjonalno-organizacyjne dla jego zmniejszenia, a tym samym w wielu przypadkach wzmocnienia ochrony przyrody (należy promować inicjatywy zatrudniania bezrobotnych przy porządkowaniu i ochronie np. lasów). Wynika to z faktu, że trudno jest chronić przyrodę, gdy mieszkańcy są na skraju ubóstwa lub żyją w nędzy i dla zaspokojenia własnych podstawowych potrzeb są zmuszeni np. kłusować (dodatkową kwestią jest podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców). Szansą dla ograniczenia skali bezrobocia może być edukacja, zwłaszcza wśród młodzieży. Uzyskanie wykształcenia daje większe możliwości oraz poczucie większej wartości i swobody wyboru drogi życiowej, a tym samym szansę na lepsze dopasowanie do wymagań rynku pracy, który na obszarach przyrodniczo cennych jest specyficzny.

Bibliografia

- Frenkel I., *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi*, Wyd. IRWiR w Warszawie, 2003.
- Heller J., *Metody regionalnego i lokalnego kształtowania obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1/2000.
- Klank L., *Szanse i zagrożenia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach chronionych* [w:] *Rozwój przedsiębiorczości w warunkach integracji z UE*, pod red. M. Kłodzińskiego, IRWiR PAN, AR Szczecin, Warszawa 2000.
- Pałasz L., *Warunki społeczne i materialne życia ludności na wsi* [w:] *Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu*, pod red. L. Pałusza, Wyd. AR Szczecin, 2004.
- Rocznik Statystyczny — ochrona środowiska 2004.
- Siekierski J., *Rola specjalnych stref ekonomicznych w przewyżczeniu bezrobocia (na przykładzie SSE „Euro-Park” Mielec)* [w:] *Dylematy transformacji*, Wyd. Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, 2001.
- Szot E., „Rzeczpospolita” z 20 czerwca 2001 roku.
- Urban S., *Rola władz gminnych w rozwoju przedsiębiorczości lokalnej*, Zeszyty Naukowe AR Kraków nr 380, Kraków 2001.
- Woś A., *Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa*, Wyd. IERiGŻ w Warszawie, 2003.